

№ 14 (703)
Красавік 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ➔ **Выданне: кніга У. Лякіна «Ліцвіны ў гвардыі Напалеона» – стар. 2**
- ➔ **Сустрэча: сабраліся прадстаўнікі роду Чамаданавых – стар. 3**
- ➔ **Рэгіён: вандроўка ў горад, дзе была Персіярыя – стар. 5**

Радаўніца. Згадайма спачылых продкаў – і дома, і на могілках

Фота: Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

На тым тыдні...

✓ **4 красавіка** ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі Беларускага саюза мастакоў у Палацы мастацтва адбылася прэзентацыя **выстаўкі «Код: 25.03.2018»**. Беларускія мастакі розных пакаленняў дэманструюць, што мары і ідэалы заснавальнікаў Беларускай Народнай Рэспублікі і сёння, быццам паходзяць, асвятляюць іх шлях, матывуюць на стварэнне твораў, якія не толькі адлюстроўваюць падзеі стогадовай даўніны, але і з'яўляюцца развагамі мастакоў аб складанасцях часу, будучыні нашай краіны.

Для калектыўнага невядомага нашай нацыі 25.03.2018 – гэта зусім не шараговая паслядоўнасць лічбаў на календары. Гэта ключавы код да ўспамінаў пра тыя драматычныя падзеі, што ў сакавіку 1918 года запусцілі незваротны працэс, вынікам якога і стала існаванне на сучаснай карце свету дзяржавы Рэспублікі Беларусь.

✓ **5 красавіка** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь пачала працаваць сумесная **выстаўка скульптара Сяргея Аганавы і мастака-графіка Ігара Гардзіёнкі «На адным полі ваары»**. Экспазіцыя ўключае больш за 30 твораў.

Куратар **выстаўкі** – Наталія Станкевіч.

Выстаўка «На адным полі ваары» – пра агульную спадчыну, з якой мастак і скульптар не толькі чэрпаюць натхненне як з першакрыніцы, але і пакідаюць у ёй свой унёсак у выглядзе новых сэнсаў. Мастакі прысвячаюць **выстаўку** спадзяванню на ўмацаванне саюза двух прафесійных цэхаў: мастакоў і даследчыкаў гісторыі. Яны ўносяць новы сэнс у культурную свядомасць: не двубой, але унія Вобраза і Факта, не адасабленне, а супрацоўніцтва мастацтва і навукі – «бо мы на адным полі ваары».

✓ **5 красавіка** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі пачаў працаваць **выставачны праект «Малая радзіма – апо-**

весць часоў», прысвечаны Году малой радзімы. Праект уяўляе сабой шэраг мастацкіх і інфармацыйна-дакументальных **выставак**, розных па жанры і стылі, але аб'яднаных адзінай мэтай – адлюстраваць вобраз радзімы-краю, **маленькай вёсачкі** ці буйнога горада. Праект будзе рэалізаваны ў некалькі этапаў, што будзе змяняцца цягам года. У першай **экспазіцыі** прадстаўленая ўнікальная калекцыя паштовак і кніг аўтара праекта «У пошуках страчанага» **Уладзіміра Ліхадзедава** і фотаздымкі **журналіста Сяргея Плыткевіча**.

✓ **6 красавіка** ў філіяле Прэзідэнцкай бібліятэкі ў рэзідэнцыі Прэзідэнта Беларусі адкрылася **выстаўка «Беларускі сямейны альбом: вытокі»**, на якой прадстаўлены каларыяны рэканструкцыі чорна-белых фотаздымкаў XX стагод-

дзя. Пасля адкрыцця **выстаўкі** адбыўся круглы стол «Старая фатаграфія як гісторыка-культурная каштоўнасць: праблемы захавання і выкарыстання» з прадстаўнікамі **музеяў, архіваў і выдавецтваў**.

✓ **6 красавіка** ў музеі «Лошыцкая сядзіба», філіяле Музея гісторыі горада Мінска, **ладзілася музычная праграма «Мелодыі вясны»**, арганізаваная пры ўдзеле гімназіі-каледжа мастацтваў імя **І.В. Ахрэмчыка**.

У першыя дні «месяца Афардыты» **Лошыцкая сядзіба** – цэнтр свежкага жыцця ваколіцаў Мінска мяжы XIX – XX стагоддзяў – прыняла ў сваіх сценах **навучэнцаў гімназіі-каледжа**. Прагучалі добрыя **вядомыя творы струннай музыкі** – «Вясновыя песні» **Вольфганга Амадея Моцарта**, «Гавот» **Давіда Попера**, «Скерца-тарантэла» **Генрыка Вяняўскага** і інш.

✓ **6 красавіка** ў Музеі гісторыі Беларускага кіно, філіяле **Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь**, адкрылася **персанальная вы-**

стаўка маладога фатаграфара Варты Лебядзенкі «Чалавек. Без межаў». **Выстаўка** – вынік падарожжаў, ажыццёўленых адным **фатаграфам** за некалькі гадоў. Гэта сума ўражанняў і **назіранняў** за людзьмі. **Калекцыя** ўключае ў сябе **фотартрэты**, зробленыя ў **Перу, Мексіцы, Канадзе, Беларусі, Літве, Дамініканскай Рэспубліцы**, а таксама **на Кубе, Ямайцы і Кайманавых астравах**.

Вара Лебядзенка **нарадзілася ў Мінску**, вучылася ў **Канадзе**, удзельнічала ў **конкурсах**, друкавалася ў **часопісах Канады**.

✓ **7 красавіка** Іркуцкая **беларуская суполка «Крывічы»** ладзіла **Камаедзіцу** – **свята надыходу вясны і абуджэння мядзведзя**. **Госці** **свята** **вадзілі карагоды**, **вучыліся танчыць беларускія народныя танцы**, **мужчыны** **маглі паўдзельнічаць у бараньні па-мядзведжы**. **Можна** **было і пакаштаваць любімыя ласункі мядзведзя**: **арэхі, мёд, гароховую кашу, аўсяныя кісель, моркву ды інш.**

На фота з сайта nlb.by: Уладзімір Ліхадзедаў і Сяргей Плыткевіч

Падпісачца на «Краязнаўчую газету»

можна з любога месяца

індывідуальны - 63320 вядомасны - 633202

«Краязнаўчая газета»: 700 нумароў за 15 гадоў

Погляд на прафесію

З чаго пачынаецца дзень у рэдакцыі? З кавы! Гэта, напэўна, быў першы ўрок «Краязнаўчай газеты», калі я прыйшла сюды на практыку. (Няўжо амаль восем гадоў таму?) За гэтай жартаўлівай фразай хаваецца нешта вялікае – атмасфера.

Пазнаёміла мяне з «КГ» цяпер ужо сяброўка, тады ўсяго толькі калега па падрыхтоўчых курсах перад паступленнем на журфак. Адбудучых журналістаў прапрабуюць публікацыі ў газетах-часопісах. Па іх мы і прыйшлі ў рэдакцыю: а ці не трэба вам няўмелы, вуглаваты тэкст чалавека, які не стаў яшчэ на парозе журфака? Добразычлівы і спагадлівы намеснік галоўнага рэдактара Уладзімір Пучынскі, гледзячы на маўклівую мяне і камунікабельную маю спадарожніцу, выказаў такое меркаванне: «Пэўна, адна сяброўка вырашыла стаць журналістам, а другая паступае за кампанію, але часта так бывае, што хто планавалі і марыў, не застаецца ў прафесіі, а хто трапіў у яе выпадкова, працуе ўсё жыццё».

Не памятаю, каго з нас на якія ролі ён паставіў. Але атрымалася амаль так. Сяброўка мая выбрала PR, а я ўжо пяць гадоў прысвяціла тэме інваліднасці і шчыра люблю тых людзей, якія становіліся маімі героямі.

Пасля першага курса я вярнулася ў «КГ» на практыку. Першы ўрок вельмі важны: праз яго глядзіш на прафесію. Тут мяне навучылі любіць тое, што я раблю. Не павучаючы, а проста робячы сваю справу.

Я неверагодна ўдзячная, што мяне, журналіста-пачаткоўца, мала правільна. Можна, гэты потым мне і зашкодзіла крыху, хто ведае. Але цяпер я ўспрымаю асабісты стыль як каштоўнасць.

Я сачыла, як уважліва краязнаўцы вычитваюць газетныя палосы перад друкам, ганарылася, калі магла знайсці, што паправіць, сама... І вучылася прыдзірліва ставіцца да працы. Гэта нявыгадная звычка, што твая праца і твая адказнасць не заканчваецца тваімі абавязкамі. Але гэта праўда, тут не бывае хаты з краю. І мне гэта падабаецца.

І ведаеце, за што я яшчэ люблю «Краязнаўчую газету»? За паліцы кніг. За стосы кніг на сталах. Я люблю людзей, якія любяць кнігі.

Таму не дзіва, што і я потым прывяла ў «КГ» сваю сяброўку.

З падзякай за тое, што вы ёсць, спадары краязнаўцы,

Юлія ЛАЎРАНКОВА

Адноім Будслаўскую святыню разам!

Нагадваем нашым чытачам, што ў 2015 г. Беларускі фонд культуры распаўва акцыю па зборы сродкаў на рэстаўрацыю Будслаўскага касцёла бернардынцаў. Дапамогі патрабуюць алтар XVII ст. у капліцы Святой Варвары, арыгінальны арган XVIII ст. і фрэскі Казіміра Анташэўскага. Таксама ў планах стварэнне адпаведнай інфраструктуры і ўмоваў побыту для пілігрымаў і экскурсійных групаў. Гэтую ініцыятыву падтрымалі Нацыянальная камісія Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскай арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ИКАМОС). Акцыя працягваецца і сёння.

Вядзецца збор сродкаў на рэстаўрацыю адзінага ў Беларусі Нацыянальнага санктуарыя Маці Божай Будслаўскай. Свой уклад у гэтую справу вы можаце зрабіць непасрэдна ў касцёле Святога Сымона і Святой Алены ў Мінску, Будслаўскім касцёле Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, а таксама пералічэннем сродкаў на дабрачынны рахунак, адкрыты пры Беларускім фондзе культуры ў Белінвестбанку. Імёны ахвяравальнікаў і назвы арганізацый будзе ўшанаваны на памятнай дошцы ў Будслаўскім касцёле і надрукаваны ў «Краязнаўчай газеце».

Звярніце ўвагу! Рэквізіты рахунку на рэстаўрацыю цяпер такія:

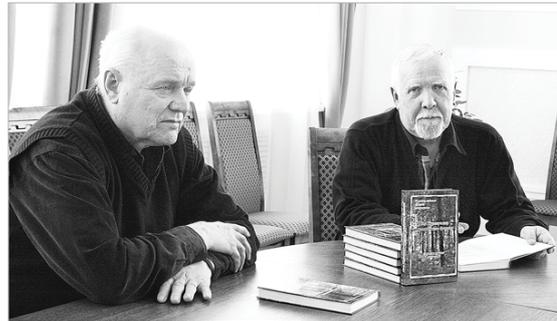
BY88BLVB31350100081886001001, г. Мінск, ОАО «Белінвестбанк. Дирекция по г. Мінску и Минской области, код BLVBVBY2X, с пометкой «На реставрацию Будславского костёла», Мінск, ул. Коллекторная, 11, УНП 100081886, ОКПО 37449864, тел. бухг. (+ 375 017) 283 28 24.

Выданні краязнаўчай краіны

Гісторыя Журавіцкай партызанскай брыгады

18 сакавіка ў рагачоўскім Доме кнігі адбылася прэзентацыя выданага сёлета зборніка дакументальных матэрыялаў і ўспамінаў «10-я Журавіцкая партызанская

брыгада» да 75-годдзя стварэння згаданага фармавання. Гэтая партызанская брыгада з'явілася ў сакавіку 1943 года на тэрыторыі тагачаснага Журавіцкага раёна (сёння тэры-

торыя ў складзе Рагачоўскага і Быхаўскага раёнаў). Але яе баявыя аперацыі распаўсюджваліся і на суседнія раёны, у тым ліку і на Жлобінскі (атрад № 266 імя М. Фрунзэ, камандзір У. Паўлаў, іншыя).

У кнізе змешчаныя раней невядомыя ці малавядомыя факты партызанскага руху, біяграфіі камандзіра брыгады С. Бельх, камісара І. Дзікана, іншых патрыётаў. Аўтары зборніка, краязнаўцы – палкоўнік у адстаўцы Сцяпан Кадуцкі (жыве ў Жлобіне) і падпалкоўнік у адстаўцы Аляксандр Клімовіч (Бабруйск) – апрацавалі вялікі аб'ём інфармацыі ў архівах, сустрэліся з родзічамі партызанцаў.

Наклад кнігі 70 асобнікаў, але плануецца дадатковы тыраж. Калі нехта з чытачоў хоча займець асобнік выдання, пішыце на электронны адрас klimovich-a@vfil.ru.

Мікалай ШУКАНАЎ
Фота аўтара

На здымку: аўтары кнігі С. Кадуцкі (злева) і А. Клімовіч

Марскі афіцэр — пра Напалеонаўскія войны

Дыпламам першай ступені ў спецыяльнай намінацыі «Эўрыка» ў LVII конкурсе «Мастацтва кнігі», вынікі якога падведзены пад час 25-й Міжнароднай кніжнай выстаўкі, узнагароджаная кніга Уладзіміра Лякіна «Ліцвіны ў гвардыі Напалеона». Акрамя гэтага, 21 сакавіка Беларускі ПЭН-цэнтр уручыў У. Лякіну прэмію імя Ф. Багушэвіча за гэтае выданне.

Шыкоўна праілюстраванае з гістарычнай дакладнасцю мастаком Аляксандрам Прыбывалым выданне прысвечанае малавядомай старонцы айчынай гісторыі – удзелу нашых продкаў у элітных фармаваннях гвардыі Напалеона. Натхнёныя высакароднай мэтай вярнуць незалежнасць Радзіме ліцвіны служылі ў складзе 1-га і 3-га палкоў шэваліжэраў-уланаў Імператарскай Гвардыі. Ганаровай Гвардыі ВКЛ, 3-га палка выведнікаў-уланаў, Татарскага гвардзейскага эскадрона і інш.

Аўтар падрабязна распаўвае пра стварэнне і баявы шлях гэтых падраздзяленняў, асвятляе храналогію падзей з 1807 па 1815 г. Прыводзяцца звесткі пра палкавую гаспадарку, абмундзіраванне, узнагароды, аплату і парцыёны, вольны час гвардзейцаў, удзел у эскортах і парадах, узбраенне і навучанне, баявую падрыхтоўку, тактыку баявога дзеяння. У дадатках змешчаны іменаслоў ліцвінаў імператара, у якім пададзены кароткія біяграфічныя звесткі пра больш як тысячы суайчыннікаў гвардзейцаў, некастрычных маршалаў і генералаў Вялікай арміі, тэрміналагічны слоўнік. Наклад кнігі 500 асобнікаў. Кніга будзе цікавай для аматараў гісторыі і краязнаўства.

Асобнага падзячнага слова заслугоўвае асоба аўтара гэтай працы.

Адзначу, што ён не «штатны акадэмічны» сталічны гісторык, а былы кадравы вайсковец, які ў савецкі час служыў на флоте. Дзякуючы сваёй маці – настаўніцы беларускай мовы і літаратуры, якая прышчэпіла яму любоў

да кнігі, з маленства цікавіўся беларускай культурай і гісторыяй. І каб не забываць родную мову нават на афрыканскім кантыненте, у Ангале, чытаў «Пана Тадэвуша».

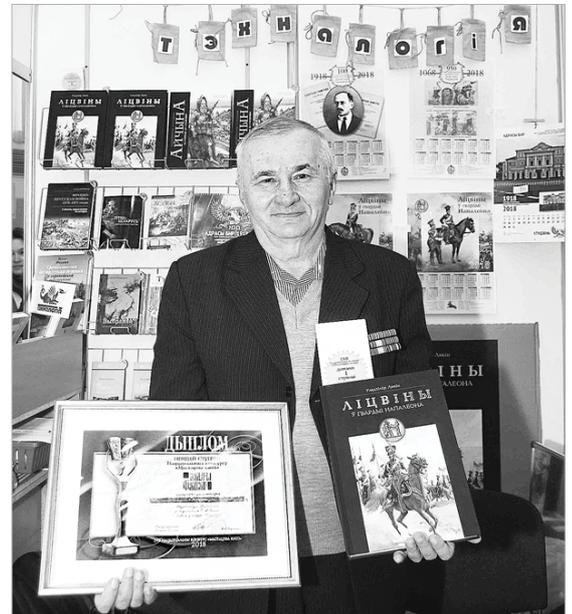
Пасля звальнення ў запас з Мурманска ў 1992 г. вярнуўся на радзіму ў родныя Калінкавічы. Але радзіма сустрэла яго не як маці, а як мачаха. Шмат намаганняў давалася прыкласці, каб атрымаць стала месца жыхарства і працу.

Цікаваць да Напалеонаўскай эпохі ўзнікла выпадкова. Трапілі на вочы звесткі пра знаходжанне ў 1812 г. у Ма-

зыры рускага корпуса. Пад час працы ў архівах было знойдзена шмат цікавага матэрыялу, на падставе якога У. Лякін напісаў кнігу «Мозырь в 1812 г.» (яна выкладзеная ў інтэрнэце). Атрыманыя звесткі пра суайчыннікаў у войску Напалеона пашырылі цікавасць да гэтай тэмы. З некааторымі кнігамі капітана 2-га рангу У. Лякіна знаёміла чытачоў і наша газета.

У выніку паўтарагадовых пашыраных архіўных даследаванняў аўтара і знаёмства з «Напалеоназнаўцам», выхадцам з Брэста, Уладзімірам Бржэскім і яго спонсарскай падтрымкі, а таксама дзякуючы супрацоўнікам выдавецтва «Тэхналогія», гісторыя краіны ўзбагацілася новымі, не вядомымі раней, старонкамі.

Намалі КУПРЭВІЧ
Фота аўтара

Настаўніцкі род Чамаданавых

Два гады таму прадстаўнікі роду Чамаданавых вырасьлі адзначыць 100-годдзе з дня нараджэння заслужанага настаўніка БССР Барыса Чамаданава на яго радзіме, у Клімавічах. Тут адбылося яго станаўленне як асобы і як прафесійнага педагога.

Барыс Рыгоравіч нарадзіўся ў в. Мілаславічы. Скончыўшы сямігадовую школу, паступіў у Мясціслаўскі педагогічны тэхнікум і тым самым вызначыў свой працоўны і жыццёвы шлях. У 1930-я гг.

Барыс Чамаданаў

Б. Чамаданаў працаваў настаўнікам, а затым загадчыкам Канахоўскай пачатковай школы. Тады ж Барыс Рыгоравіч ажаніўся з Надзеяй Івановай, у маладых нарадзіліся дачкі Тамара і Галіна.

Дасягнуўшы прызыўнога ўзросту – 21 года, Б. Чамаданаў пайшоў у войска. Меркаваў, што на 3 гады, а атрымалася на 5 – свае папраўкі ўнесла вайна. Пачатак вайны сустрэў на Каўказе ў званні старшага лейтэнанта на пасадзе камандзіра роты 223-й

стралковай дывізіі. Разам са сваёй ротай ён удзельнічаў у абароне і вызваленні Паўночнага Каўказа, перакрываючы шлях нямецкім войскам да каспійскіх нафтавых радовішчаў. Пазней Б. Чамаданаў разам з іншымі байцамі вызваляў Мінеральныя Воды, Стаўрапаль, Краснадар, Магілёў, Данбас, фарсіраваў Днепр. У канцы 1944 г. дывізія працягнула наступ, але ўжо за межамі СССР. Барысу Рыгоравічу давялося прымаць удзел у Яска-Кішынёўскай, Белградскай, Венскай аперацыях.

Па франтавых дарогах ад Баку да Вены наш зямляк пракročыў каля пяці тысячачу кіламетраў. Менавіта пракročыў, таму што ўсю вайну служыў у пяхотных стралковых часцях. Дзень Перамогі Барыс Рыгоравіч сустрэў у Чэхіі на пасадзе памочніка камандзіра палка ў званні маёра. Узнагароджаны медалём «За адвагу» і ордэнам Айчынай вайны II ступені.

Пасля вайны Б. Чамаданаў працаваў настаўнікам і военным кіраўніком Гусаркаўскай школы ў Клімавіцкім раёне, пазней стаў дырэктарам гэтай жа школы. Адначасова з навучаннем дзяцей і сам вучыўся – у 1954 г. скончыў гістарычны факультэт Магілёўскага педагогічнага інстытута. У 1953 г. Б. Чамаданаў быў прызначаны дырэктарам Невдзедзскай сярэдняй школы, дзе працаваў шэсць гадоў.

Тады ў яго было ўжо пяцёра дзяцей: пасля дочак нарадзіліся сыны Уладзімір, Рыгор і Якаў. У 1956 г. на сходзе калгаса «Перамога» ў в. Невдзедзь на пасадку старшынкі была прапанаваная кандыдатура дырэктара школы, і Б. Чамаданава абралі кіраўніком гаспадаркі. У 1959 г.

Барыса Рыгоравіча па ягонай просьбе прызначылі дырэктарам Ціманаўскай сярэдняй школы.

У 1965 г. ён стаў загадчыкам аддзела народнай адукацыі Клімавіцкага райвыканкама, праз тры гады яму пры-

своілі званне заслужанага настаўніка БССР, а аддзел адукацыі ўпершыню за ўсю гісторыю раёна стаў пераможцам сярод сельскіх раёнаў рэспублікі і быў узнагароджаны пераходным Чырвоным сцягам.

Гваю любоў да прафесіі педагога Б. Чамаданаў перадаў дзецям і ўнучкам. Яго дачка Тамара Барысаўна стала настаўнікам хіміі і біялогіі, Уладзімір Барысавіч – кандыдат педагогічных навук, жыхў у Краснадарскім краі. Рыгор Барысавіч, выдатнік адукацыі Рэспублікі Беларусь, пасяліўся ў Мінску, займае пасадку начальніка метадычнага цэнтру Нацыянальнага інстытута адукацыі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь.

Унучка Наталля працавала настаўнікам англійскай мовы ў Астрашыцка-Гарадоцкай сярэдняй школе Мінскага раёна, цяпер яна дырэктар фірмы па аказанні паліграфічных паслугаў.

Б. Чамаданаў пайшоў з

тэта, і даваў ёй бацькоўскія парады. «Дачушка, трэба глядзець на рэчы аптымістычна, песімізм – вораг. Іншая справа цяжкая, але трэба змагацца і пераадольваць цяжкасці. Цяга да дому – добрая рыса, але зараз для цябе не гэта галоўнае, а цяжкасці трэба пераадольваць. Усё будзе добра...», – пісаў ён дачцэ.

Наведлі мерапрыемства і клімавічане, якія працавалі побач з Барысам Рыгоравічам, – Галіна Шуур, муж і жонка Уладзімір і Валянціна Баранавы. Яны казалі шмат цёплых словаў пра Б. Чамаданава як пра калегу, кіраўніка, чалавека. Шмат добрага пра дзядулю сказалі і ўнукі – Наталля Осіпава, Кірыл Марозаў, Аляксандр Каладзій ды іншыя.

– Я рада, што ў нас выдалася магчымасць сустрэцца з тымі, з кім рэдка бачымся, асабіста пазнаёміцца з асатнімі сваякамі, – сказала Н. Осіпава. – Бяспрэчна, што ў нашага дзеда было шмат выдатных якасцяў – дабрыйна, інтэлігентнасць, адукаванасць, гаспадарлівасць. Я ўдзячная яму за тое, што ён заклаў у сваіх дзецях і ўнучках неабходнасць памятаць свой род і яго падтрымліваць.

Не засталіся ўбаку і праўнукі Іван, Лізавета, Ілля, Ксенія, Кацярына. Самым малодшым на сустрэчы быў двухгадовы Вагдан.

– Я ганаруся сваім прадзедам за тое, што ён стварыў такую вялікую і дружную сям'ю, – сказала Ксенія Марозава.

Ініцыятар сустрэчы Р. Чамаданаў падрыхтаваў сюрпрыз для ўсяго роду Чамаданавых і раённага краязнаўчага музея. Рыгор Барысавіч 3 гады працаваў над біяграфічнай кнігай «Радавая кніга. Старонкі жыцця Чамаданавых / Івановых XVIII – XXI стагоддзя». Асобнік кнігі ён уручыў дырэктару музея, а ўсе прысутныя пакінулі свае аўтографы. У кнізе змешчана інфармацыя пра 20 настаўнікаў з гэтай сям'і. Рыгор Барысавіч падлічыў, што агульнай педагогічнай стажу Чамаданавых – 440 гадоў.

Дар'я ЭВЕРС, дырэктар Клімавіцкага раённага краязнаўчага музея

Прадстаўнікі роду Чамаданавых

Рыгор Чамаданаў і Дар'я Эверс з асобнікам кнігі

Нараджэнне беларускай культурнай традыцыі суправаджалася спробай яе прарыву на «палітычную тэрыторыю». У канцы 1870 – пачатку 1880-х гг. беларускія народнікі ўпершыню выступілі з тэарэтычным абгрунтаваннем існавання беларусаў як «асобнай галіны славянскага племені». У якасці асноўных параметраў беларушчыны фігуравалі клімат, геаграфія, эканоміка, этнаграфія і беларуская мова, якая характарызаваўся як найчысцейшая славянская гаворка. Народнікі сцвярджалі, што беларускі народ адчувае сваё арганічнае культурнае адзінства і адносінае свае інтарэсы ад польскіх і велікарскіх.

Ідэю самастойнасці беларусаў адстойвалі таксама аўтары публікацыяў у легальнай газеце «Мінскі лісток», што была цэнтрам групоўкі беларускіх памяркоўных лібералаў. Газета змяшчала артыкулы, прысвечаныя беларускай этнаграфіі, археалогіі, мове і гісторыі. Напрыклад, Мітрафан Доўнар-Запольскі ў цыкле артыкулаў «Беларуская мінуўшчына» (1888) даказваў існаванне беларускай нацыі, падкрэсліваў самабытнасць беларускай гісторыі і мовы. У літаратурных публікацыях на старонках газеты часта выкарыстоўвалася беларуская мова. М. Доўнар-Запольскі пазней таксама адзначаў «нацыянальны дух» шматлікіх публікацыяў «Вітэбскіх вядомасцей» (1880 – 1890-я гг.).

На афармленне беларускай культурнай традыцыі паспрыяла рэвалюцыя 1905 – 1907 гг., у якую яна ўступіла пад назвай Беларускай Сацыялістычнай Грамады (БСГ). Гэта была сацыялістычная партыя леванародніцкага тыпу. На П'ездзе (студзень 1906 г.) яна самавызначылася як партыя «працавітай беднаты Беларускага краю без адрознення нацыянальнасцяў». У якасці партыйнага дэвіза быў зацверджаны народніцкі заклік: «Працавітая бедната ўсіх краёў, злучайся!».

Ф. Багушэвіча з поўным правам можна назваць адным з тых «філалагічных падбухторшчыкаў», ролю якіх у нацыянальных працэсах высока ацэньваў вядомы англійскі сацыёлаг Бенедыкт Андэрсан.

Характэрнымі рысамі беларускай традыцыі можна лічыць своеасаблівы рэлігійны індывідуалізм яе прадстаўнікоў, якія абміналі праблему канфесійнага расколу беларускага этнасу і звярталіся да ўсіх беларусаў незалежна ад веравызнання. Прадстаўнікі беларускай традыцыі належалі як да каталіцкага шляхецка-сялянскага асяродка, так і да праваслаўнага інтэлігенцка-сялянскага. Тэксты пісаліся пераважна на беларускай мове як кірыліцай («грамадзянкай»), так і лацінкай. Першым цэнтрам гэтай традыцыі была Вільня, але ўжо на пачатку XX ст. да яе далучыўся Менск.

Выпрацоўка беларускай нацыянальнай ідэі як ідэі існавання менавіта беларускай нацыі адбывалася ўжо ў XX ст. Відавочнае існаванне некалькіх варыянтаў гэтай ідэі ўжо на пачатку стагоддзя. Вялікую ролю ў гэтым адыгралі першыя беларускія палітычныя арганізацыі – Беларуска-Рэвалюцыйная партыя, заснаваная Вацлавам Іваноўскім, і Беларуска-Рэвалюцыйная Грамада. Праўда, як заўважыў Юры Турунак, абедзве гэтыя арганізацыі больш нагадвалі інтэлігенцкі клуб, чым палітычную арганізацыю.

Станаўленню першай беларускай палітычнай партыі паспрыяла рэвалюцыя 1905 – 1907 гг., у якую яна ўступіла пад назвай Беларускай Сацыялістычнай Грамады (БСГ). Гэта была сацыялістычная партыя леванародніцкага тыпу. На П'ездзе (студзень 1906 г.) яна самавызначылася як партыя «працавітай беднаты Беларускага краю без адрознення нацыянальнасцяў». У якасці партыйнага дэвіза быў зацверджаны народніцкі заклік: «Працавітая бедната ўсіх краёў, злучайся!».

глядзяўся хутчэй як сродак сацыяльнай мабілізацыі беларускага сялянства на палітычную барацьбу. Фактычна, была зроблена спроба сфармуляваць сацыялістычны варыянт нацыянальнай ідэі. Як вядома, газета працягвала выдавацца. У снежні 1906 г. яна была забаронена.

Што да яе закрыцця рэдакцыя раскалолася. Шэраг супрацоўнікаў, у тым ліку браты Іван ды А. Луцкевічы, перайшлі на больш ліберальныя пазіцыі, спадзеючыся выкарыстаць палітычныя перамены, што прынесла рэвалюцыя. Яны сталі ініцыятарамі выдання новага штотыднёвіка «Наша Ніва», які цягам дзесяці гадоў (1906 – 1915) з'яўляўся справядным цэнтрам беларускага нацыянальнага жыцця.

У «нашаніўскім» варыянце беларускай нацыянальнай ідэі найважнейшае месца займалі пытанні, звязаныя з лёсам беларускай мовы і беларускамоўнай адукацыяй. Газета імкнулася ўзняць сацыяльны прэстыж беларускай мовы, нагадаваючы чытачам, што ў ВКЛ гэтая мова мела статус дзяржаўнай, што менавіта на ёй пісаліся законы. Яе аўтары прапагандавалі ідэю святасці роднай мовы для кожнага беларуса і заклікалі шанаванне і абарону яе. Яны прапагандавалі ідэю выкладання Закона Божага (катэхізацыі) на роднай мове і ўважэнне яе ў касцёл і царкву ў якасці мовы дадатковага набажэнства, выказвалі аптымізм і веру ў поспех беларускай справы.

«Наша Ніва» рэгулярна паведамляла пра беларускія кніжныя навінкі і ў першую чаргу пра падручнікі на роднай мове. На яе старонках складаліся лексічныя і граматычныя нормы новай беларускай літаратурнай мовы. Невыпадкова З. Шыбека ў «Нарысе гісторыі Беларусі. 1795 – 2002» (Мінск, 2003) назваў яе «лінгвістычнай акадэміяй».

Адным з пастаянных аўтараў газеты быў Мечыслаў Ваброніч (публікаваўся псеўданімам Лявон Гмырак), якому належыць наступнае вызначэнне нацыі: «Нацыя складаюць людзі, якія гавораць адной мовай і адчуваюць сувяз паміж сабой; прызнаюць сваю даную мову ці культуру».

Шмат увагі «Наша Ніва» надавала такому важнаму кампаненту нацыянальнай свядомасці, як гістарычная памяць. Ідэолагі беларускага руху разумелі, што ўсведамленне ўласным народам (перш элітай) і ягонымі суседзямі адметнага месца беларусаў у гісторыі з'яўляецца пэўнай гарантыяй таго, што нацыя стане суб'ектам сучаснага палітычнага і нацыянальнага жыцця. У 1910 г. на старонках газеты друкавалася «Кароткая гісторыя Беларусі» В. Ластоўскага, якая была першай спробай эсэнсаванне мінулае беларускай зямлі і яе народаў з беларускага гледзішча. Аўтар імкнуўся паказаць уласна беларускі ўнёсак у гісторыю і, напрыклад, паланізацыю характарызаваў хутчэй як самапаланізацыю. Упершыню ў гістарыяграфіі беларусы трактаваліся як галоўны народ Краю, які вызначаў ягоны гістарычны лёс.

Можна сцвярджаць, што «Наша Ніва» актыўна распаўсюджвала этнакультурны (этналінгвістычны) варыянт нацыянальнай ідэалогіі, цэнтральнае месца ў якой займала ідэя захавання і развіцця роднай мовы, пашырэння яе ўжывання ў адукацыі, рэлігіі і грамадска-палітычным жыцці.

Пры гэтым характэрнай рысай публікацыяў «Нашай Нівы» было асуджэнне ўсялякага шавінізму, у тым ліку беларускага. На яе старонках, напрыклад, сцвярджалася, што ненавідзец палякаў за тое, што яны палікі, або рускіх за тое, што яны рускія, можа толькі псіхічна ненармальны ці аслеплены фальшывым патрыятызмам чалавек.

Алесь СМАЛЯНЧУК,
доктар гістарычных навук
(Заканчэнне ў наступным нумары)

Ліцвінства, Заходнерусізм і беларуская ідэя ў XIX – пач. XX ст.

У 1860 – 1870-я гг. пры актыўным удзеле афіцыйных колаў была распрацаваная дактрына заходнерусізму. Паводле яе, Беларусь з'яўлялася культурнай і дзяржаўнай часткай Расіі, а беларусы – адгалінаваннем рускага («велікарускага») этнасу. Гісторык Міхаіл Каяловіч у сваіх працах даказваў, што Украіна і Беларусь гістарычна з'яўляюцца неад'емнай часткай Расіі як тэрытарыяльна, так і этнічна. Этнаграфічныя асаблівасці беларускіх земляў тлумачыліся польскімі ўплывамі і падлягалі ліквідацыі.

Умацаваць заходнерусізм павінны былі шматлікія навуковыя даследаванні народнай культуры беларусаў, якія пры падтрымцы ўраду разгарнуліся ў 1860 – 1870-я гг. Магчыма, лінгвісты, этнографы і гісторыкі Іван Насовіч, Міхаіл Дзмітрыеў, Юльян Крачкоўскі, Аляксандр Семянтоўскі ды інш. сапраўды імкнуліся да гэтага. Аднак на самой справе іх даследаванні толькі пацвярджалі існаванне самастойнага беларускага этнасу.

Асобнай увагі заслугоўваюць «Разказы на беларуском наречіі» (1863). Аўтар поўнай публікацыі «Разсказаў...» у сучасным беларускім друку і каментароў да іх А. Лятышонак лічыць, што гэта была першая спроба «правесці нацыянальную беларускую думку ў падручніку, які мусіў прайсці расійскую цензуру». Гісторык звярнуў увагу, што Полацкая дзяржава трактавалася як асобная ад Кіеўскай Русі, што аўтар амаль не згадваў Маскоўскую дзяржаву, што ў тэксце сцвярджалася адметнасць беларускага народа: «...Мы самі па сабе народ асобны: Белоруссы». Да таго ж, гэта быў першы гістарычны нарыс, напісаны на беларускай мове.

Магчыма, «Разказы...» з'яўляліся таксама адным з першых дакументаў, які засведчыў паступовае афармленне ўласна беларускай культурнай традыцыі.

Яе падмуркам стаў працэс беларускага культурнага назапашвання, што адбывалася ў межах ліцвінскай і заходнерускай культурных традыцыяў. Беларуска-ліцвінская традыцыя ў пэўным сэнсе была спалучэннем ліцвінства і заходнерускай традыцыі.

турнай традыцыі моцна паўплывала літаратурная дзейнасць Францішка Багушэвіча. У прадмове да пазычнага зборніка «Дудка беларуская» (Кракаў, 1891) паэт абвясціў існаванне самастойнай і паўнаўважанага беларускай мовы, акрэсліў тэрыторыю яе распаўсюджвання, папярэдзіў, што страта роднай мовы прывядзе да знікнення беларусаў. Паэт з гонарам згадаў мінулае Беларусі, калі яна разам з Літвой баранілася ад крыжацкіх нападў, а пасля ўтварэння дзяржавы Гедзіміна апынулася ў сярэдзіне Літвы як «тое зярно ў гарэху». Упершыню ў гэтай прадмове ўсе этнічныя беларускія землі атрымалі назву «Беларусь».

Ёсць усе падставы лічыць беларускіх народнікаў і Ф. Багушэвіча «піянерамі» ўласна беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння. Дарэчы, пэўны пералом 1880-х гг. адзначаў ішчэ Антон Луцкевіч у артыкуле, прысвечаным беларускаму нацыянальнаму руху і напісанам для ўкраінскага друку ў 1910 г.: «На ўсім протяжении XIX в. мы видим попытки восстановления белорусской письменности; но только те из них, которые имели место в 80-х годах, находятся в непосредственной связи с современной нам работой над возрождением белорусского народа, а все предыдущие носят характер чистой этнографии. Правда и то, что первый горячий призыв держаться всего родного, любить свою «бацькоўшчыну – Беларусь», свою «простую мову» был сделан поэтом-народником Ф. Богусевичем в 80-х годах».

Менавіта БСГ прапанавала першы варыянт беларускай нацыянальнай ідэі, які знайшоў сваё адлюстраванне на старонках газеты «Наша Доля». У праграмным артыкуле першага нумара газеты ад 1 верасня 1906 г. рэдакцыя абяцала змагацца за сацыяльныя і нацыянальныя свабоды, асвету на беларускай мове, за Адраджэнне Бела-

русі, якое трактавалася адпаведна сацыялістычнай ідэалогіі. А. Луцкевіч пазней прыгадаваў, што «дзень выхода першаго номера был как бы горьжеством белорусской идеи». Аднак першачарговую ролю пры гэтым адыгрывалі пытанні класавай барацьбы.

На старонках «Нашай Доля» беларуская ідэя выступала, у першую чаргу, як ідэя сацыяльнага вызвалення беларускай беднаты ад расійскага царызму і памешчыкаў. Уласна нацыянальны кампанент беларускай ідэі раз-

Аляксандр Семянтоўскі

Юльян Крачкоўскі

Прэзентацыя кнігі, «полацкая шыльда» і «РАВА»

24 сакавіка ў Вільні адбылася прэзентацыя кнігі маладога гісторыка з Гродна Васіля Герасімчыка «Канстанцін Каліноўскі: Асоба і легенда». Прэзентацыю арганізавала Таварыства Беларускай культуры ў Літве, старшынёй якога з'яўляецца Аляксей Адамковіч. Выданне выйшла напярэдадні 180-годдзя К. Каліноўскага.

радаводу правадыра паўстання 1863 г., атмосфера і грамадскія настроі, у якіх Вікенці Канстанцін вырас, сталёў і вучуўся. Падрабязна разглядаюцца яго студэнцкія гады ў Маскве і Пецярбургу.

Разбіваецца ўшчэнт міф пра «польска-га матроне» Літвы-Беларусі.

На мерапрыемстве прысутнічала ўнучатая пляменніца братаў Івана і Антона Лудзкевічаў Маргарыта Пярова.

У Вільні адбыліся і яшчэ два беларускія мерапрыемствы. Была адкрытая беларускамоўная шыльда з назвай вуліцы Полацкая. Віншавальныя словы да прысутных скіраваў кіраўнік Ліберальнай фракцыі Рады Віленскага Самакіравання Вінцас Юргіціс, а таксама верны сябар беларускай грамады ў Вільні, кіраўнік Літоўскага Звяза Свабоды Артурас Зуокас. А ўвечары ў кавярні «Paviljonas» адбыўся святочны канцэрт

гурта «РАВА». Святочны ж настрой панаваў увесь дзень.

*Аляксей РЭЗНИКАЎ, г. Мінск
Фота аўтара*

Ад Персіярыні да беларускага Луўра

Група прыхільнікаў беларушчыны на чале з кандыдатам мастацтвазнаўства Галінай Мяскавай нядаўна здзейсніла экскурсійную паездку ў Слуцк і Старыя Дагогі. Экскурсію дамы вядомы пэнт і публіцыст, ураджэнец Слуцка Яўген Гучок. Аб падарожжы з такім унікальным гідам і патрыятам Радзімы, чалавекам з энцыклапедычнымі ведамі, шырокім кругазглядом і прыгожай душой можна было толькі марыць. У былым цэнтры праваслаўя мы даведаліся шмат з гісторыі Слуцкчыны і Літвы (Беларусі), а ўвесь аповед быў пераплецены выдатнымі вершамі самога Яўгена Сяргеевіча.

Слуцкія князі Аселькавічы паходзяць ад Гедзімінавічаў, ад князя Аляксандра. Спачатку сталіцай слускага княства быў Капыль. Потым князі перабраліся ў Слуцк. І вось на сутоку паўнаводнай ракі Случ і бурлівага Бычка быў пабудаваны замак. Слуцк спачатку падпарадкоўваўся Кіеву, а калі ўтварылася Турава-Пінскае княства, уваходзіў у яго. У 1390 г. адзяліўся ад Турава-Пінскага княства і стаў сталіцай Слуцкага княства. А паводле сведчаньня Кіева-Пячэрскага архімандрыта Іосіфа Трызны (XVII ст.) Слуцк старэй на 111 гадоў, чым пра тое напісана ў Іпацьеўскім летапісе (1116 г. – «КГ»).

Неўзабаве нас сустрэла Слуцкая раўніна. На ўсход ад горада, распавёў Я. Гучок, землі ўжо не такія, а сама Слуцкчына, якая з'яўляецца пачаткам Палесся, – гэта багатая землі першай катэгорыі з каласальнымі ўраджаямі. Як той казаў: «Калі не ўродзіць Слуцкая раўніна, дык не пракоціць і Украіна».

У Слуцку спачатку накіраваліся на старыя могілкі канца XVIII – XIX ст., дзе раней адна частка была лютэранскай, другая кальвінісцкай. На каталіцкай, дзе калісьці было шмат прыгожых помнікаў і якія бясследна зніклі, пакланіліся магіле Альгерда Абуховіча-Бандынелі, аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры і нашчадка старажытнага роду.

Далей рушылі на былой Кладбішчанскай вуліцы, цяпер – 14 партызанаў. Наш экскурсавод быў вельмі ўзрушаны зменамі на радзіме. Узгадаў, што калісьці тут была гас-

цініца «Асторыя», гандлёвыя рады, штаб дывізіі, дзе да апошняй вайны служыў Г. Жукаў, вятрак.

Па дарозе Я. Гучок паказаў дом свайго сябра Рыгора Родчанкі, слускага краянаўцы, фалькларыста, літаратуразнаўцы і паэта, які адшукаў магілу Абуховіча.

Помнік святой Сафіі Слуцкай атрымалася ўбачыць праз

славуцы слупкі базар. Мы пачылі, дзе быў будынак дваранскага сходу, пастаялы двор, гандлёвая вучэльня – пазней культурна-асветніцкі цэнтр «Папараць-кветка», а таксама адны захаваны корпус Свята-Траецкага манастыра. Такі мізэр ад такой святыні!

Пакуль рухаліся да Міхайлаўскай царквы з залачонамі шпілямі, даведаліся, што раён Востваў называўся так таму, што туды, у адрозненне ад цэнтральнай часткі, высылялі гараджанаў за правіннасці: скандалы, крадзеж, мацярышчыну». Вельмі небяспечная была частка горада. А адзін з раёнаў цэнтральнай часткі называўся прыгожа – Выгода. Слухаючы, мы рушылі на агледзіны «востваўскай» Міхайлаўскай царквы – аднаго з найлепшых помнікаў палескага драўлянага дойлідства XVIII ст. У

мануфактура, або Персіярыня (1741 – 1846), фабрыка слупчкіх паясоў.

Помнік слупчкім паясам скульптара С. Гумілеўскага нагадаў радкі М. Багдановіча. Пасля мы наведалі Музей слупчкіх паясоў пры Унітарным прадпрыемстве «Слуцкія паясы», дзе нас гасцінна сустрэлі і распавялі пра горад і пра «персіярыню», брэнд Беларусі. Багацце аналагаў слупчкіх паясоў, створаных на сучасным нямецкім абсталяванні фірмы «Магеба», стала мажлівым пры паўторы тых жа тэхналогіяў, перапыліццяў, а таксама пры захаванні складу сыравіны (на персіярыню па стаўлялася натуральныя ніці кітайскага шаўкапрада), што і ў XVIII ст. Хто б мог падумаць, што і цяпер у арнаменце можна захаваць кожную дробную дэталю!

Калі выйшлі з музея, пабачылі пабудаваны пад час Другой сусветнай вайны драўляныя дамы. У адным з іх, двухпавярховым, была нямецкая камендатура, а па вайне – суд. Далей рушылі да ружовых муроў Слуцкай міні-ЦЭЦ, і даведаліся, што на яе месцы, насупраць гімназіі, некалі стаяў самы прыгожы дом у горадзе, дом Эдварда Вайніловіча. У ім у 1920 г. некалькі дзён знаходзілася Рада Слуцкчыны і штаб Слуцкай брыгады. Пасля канчатковай ліквідацыі Чырвонай Арміяй Слуцкага збройнага чыну дом адрозна знішчылі. Будынак жа дваранскага сходу напаткаў лешны лес – у ім сёння краязнаўчы музей.

Цікава, што раён, дзе жылі немцы, швейцарцы, якія выкладалі ў знакамітай слупчкі

школу аўтамабіля з кроплямі дажджу, а помнік Настассі Слуцкай на былой Замкавай Гары нашай згуртаванай кампаніі пашчасціла разгледзець зблізу.

Гарадскі Дом культуры стаіць якраз на Замкавай гары, а раней там была Мікалаўскай царква. Мінаем гарсавет, карцінную галерэю,

гімназіі (архітэктар Кароль Падчашынскі), арганізаванай Радзіславам у 1617 г., называўся Калонія. Статут Слуцкай калонійскай гімназіі быў настолькі распрацаваны, што знакаміты чэшскі асветнік Ян Амос Каменскі выкарыстоўваў яго ў сваёй працы. Гэтую гімназію скончыў вядомы астраном Вітольд Цераскі, многія іншыя знакаміты дзеячы навукі і культуры.

На заканчэнне экскурсіі па Слуцку наведалі раён Выган. Яўген Сяргеевіч паказаў родны дом, а калі згадаў суседа Янку Нядзельку, дык на сэрцы яшчэ больш паціплела ад мілагучных беларускіх антрапонімаў і тапонімаў.

Развітваючыся з горадам, мы заўважылі, што пасля кожнай сустрэчы з ім у сэрцы застаецца пачуццё цеплыні і любові да гэтага ўнікальнага беларускага паселішча.

Час у гасцінным Слуцку праліцеў хутка, наперадзе нас чакаў музей Анатоля Велага ў Старых Дагогах. Мінаючы населеныя пункты Слуцкчыны, мы даведаліся, адкуль пайшлі некаторыя назвы вёсак: Лучнікі – там стаяў полк лучнікаў, Бранавічы, дзе было ратнае поле... Багатая зямля слускай і на сучасных літаратураў: з Набушава Аляксей Пашкевіч, з Ліпцішка Галіна Каржанеўская, Аляксей Жук з Клешава...

*Кацярына МЯШКОВА,
пэнтка і публіцыстка*

(Працяг вандроўкі ў наступным нумары)

Народнаму пісьменніку – асобная музейная зала

У апошні лютаўскі дзень у Гомельскай абласной бібліятэцы была адкрытая мемарыяльная зала, прысвечаная народнаму пісьменніку Беларусі, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа, лаўрэату Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы Андрэю Макаёнку. Гэта адно з першых мерапрыемстваў, што запланаваныя бібліятэкай у рамках Года малой радзімы.

Гомельская зямля надзвычай багатая і вельмі шчодрая на таленавітых людзей. Далёка за межамі нашай краіны вядомыя імёны народных пісь-

меннікаў Беларусі Івана Шамякіна, Івана Мележа, Івана Навуменкі, драматурга А. Макаёнка ды іншых. Вывучэнне, захаванне і папулярызацыя іх спадчыны – адна з першачарговых задачай нашай бібліятэкі. З 2010 г. тут працуюць тры музейныя экспазіцыі, прысвечаныя І. Шамякіну, І. Мележу, І. Навуменку.

Падставай для стварэння мемарыяльнай залы стаў архіў драматурга, які перадала бібліятэцы яго жонка Любоў Іванавна. У экспазіцыі – камсамольскі і ваенны білеты, узнагароды, пасведчанне народнага пісьменніка БССР з на-

грудным знакам, Ганаровая грамата лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа з нагрудным знакам, кнігі з аўтографамі ад калегаў-пісьменнікаў, пісьмы, тэлеграмы, рукапісы, афішы, першы верш, напісаны ў 1945 г. (творчасць будучага драматурга пачыналася з вершаў), рэдкія фотаздымкі, асабістая бібліятэка і фотаальбомы А. Макаёнка, яго ваенныя дзённікі, аўтапартрэт з дрэва, які выразаў сам Андрэй Ягоравіч, і многія іншыя матэрыялы.

Пісьменнік нарадзіўся 12 лістапада 1920 г. у вёсцы Борхаў Рагачоўскага раёна. У час

ваіны быў цяжка паранены. Павайне скончыў Рэспубліканскую партыйную школу пры ЦК КПБ, працаваў у «Вожаку», больш за дзесяць гадоў быў рэдактарам часопіса «Нёман».

Цягам двух дзесяцігоддзяў п'есы А. Макаёнка ставіліся ў 300 тэатрах Савецкага Саюза, а таксама ў многіх тэатрах Усходняй Еўропы. У спектаклях выконвалі ролі знакамітыя акцёры тэатра і кіно: Анатоль Панаў, Андрэй Міронаў, Аляксандр Шырвіндт, Вера Васільева, Наталля Селязнёва, Леў Дураў і многія іншыя.

Напрыклад, трагікамедыя «Зацоканы апостал» упершыню была пастаўленая ў Мас-

коўскім тэатры сатыры. У рэпертуары тэатра п'еса прайснавала больш за 15 гадоў, за гэты час спектакль быў паказаны каля 600 разоў. У архіве пісьменніка захавалася кніга аб Маскоўскім тэатры сатыры з дарчымі надпісамі Г. Менглет, С. Мішуліна, В. Васільевай і інш.

Шмат часу мінула, як пайшоў у жыцця Андрэй Ягоравіч. Аднак ён па-ранейшаму жыве ў літаратуры, у тэатры, у нацыянальнай культуры.

Ніна СЕРЫКАВА,
галоўны бібліятэкар
аддзела краязнаўства Гомельскай
абласной універсальнай
бібліятэкі імя У.І. Леніна

У свет імкнуща слова Аляксея Пысіна

Аляксей Пысін – выбітны паэт, народам прызнаны майстар прыгожага пісьменства, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы. «Пысін у паэзіі – як Быкаў у прозе», – так казалі многія беларускія літаратары. Па сведчанні Пімена Панчанкі, праўдзівей за Пысіна пра Вялікую Айчынную вайну ў беларускай паэзіі не скажы ніхто.

У вершак «У вёсак жаночыя назвы», «Жалезніца, Касцягуйка і Горна» наш зямляк увеквечыў назвы дзясяткаў вёсак, у тым ліку і свой родны Высокі Барок, якога сёння ўжо няма на карце краіны. Лічу, што для магілёўцаў лірніка Пысіна стаіць побач з лірнікаю класікаў беларускай літаратуры. Таму паэтычную спадчыну зямля трэба ашчадна захоўваць і неслі ўсяму беларускаму народу, асабліва моладзі.

Аднак хаця паэзію Пысіна і ставяць упоравень з прозаю Быкава, месцы ў беларускай літаратуры гэтыя два майстры слова займаюць розныя, і ўшаноўваюць іх таксама па-рознаму: і мемарыяльны музей Быкава адкрылі, і кнігі яго выдаюць, і кінафільмы па яго творах знятыя, а Пысіну – нічагу-сенькі. В. Быкаў мае званне народнага пісьменніка, а А. Пысіну званне народнага паэта так і не надалі: дакументы падрыхтавалі, але падпісаць не паспелі – творца раптоўна памёр. Таму і ў школьных хрэстаматых, і ў зборніках паэзіі зрэдку можна сустрэць адзін верш А. Пысіна, часцей жа іх зусім няма. Затое тут дзясяткі вершаў паэтаў, якія і праўды пра вайну не ведаюць. Быкава ўшаноўваюць ва ўсёй Беларусі, а Пысіна – толькі ў Магілёве. Чаму так?

П. Панчанка даў на гэтыя пытанні такі адказ: «Адкрыты славянскі

верш выклікае адкрытыя пачуцці, а асацыятыўны – алгебраічныя задачы... Паэзію мала хто разумее, нават любіць. Чыноўнікі не любяць. З-за непаразумення паэзіі пры жыцці недаацэнены Пысін...». А яшчэ ён, па меркаванні многіх, недаацэнены, бо жыў у правінцы, і ставіліся да яго як да магілёўскага паэта.

Праўда, у савецкія часы кнігі Пысіна выходзілі тысячнымі накладамі, а за ўсе постсавецкія гады не было выдзена ніводнай яго кніжкі. Я ўжо не кажу пра помнік, бо ў Магілёве нават літаратурнага музея паэта няма. Ёсць мемарыяльны музей толькі ў Палужскай школе Краснапольскага раёна. Надпіс на мемарыяльнай дошцы каля ўвахода сведчыць, што тут вучыўся А. Пысін.

Але пра якую прапаганду беларускай кнігі можна весці гамонку, калі ў адной са школаў Магілёва

толькі адзіны вучань з класа азваўся на маё пытанне: «Хто з вас чытае мастацкія кнігі на беларускай мове?» А ў іншай школе адзін з вучняў на пытанне пра Аляксея Пысіна адгукнуўся: «А хто такі Пысін?».

Лічу, што ў такой сітуацыі заставацца нам убакі недаравальна. Прапаную ад імя ўдзельнікаў сёлетніх Пысінінскіх чытанняў звярнуцца пісьмова да міністра інфармацыі, міністра адукацыі і міністра культуры з просьбаю аб выданні выбраных твораў А. Пысіна такім тыражом, каб з кнігаю маглі пазнаёміцца чытачы ўсіх публічных бібліятэк краіны. А яшчэ неабходна выдаць хрэстаматэю выбраных твораў паэта для школьнікаў, бо сёння ў большасці школаў Беларусі няма твораў Пысіна.

Наш зямляк, пісьменнік Віктар Карамазав, на жаль, не ўдзельнічаў сёлета ў чытаннях, але падзяліўся сваімі прапановамі па ўшанаванні памяці А. Пысіна. Па-першае, прапанаваў хадайнічаць перад уладамі аб наданні імя Пысіна адной з бібліятэк і адной са школаў Магілёва. Па-другое, у абласной бібліятэцы імя У.І. Леніна або ў Магілёўскім дзяржаўным універсітэце імя А.А. Куляшова адкрыць літаратурны музей А. Пысіна, а пры музеі стварыць савет, які б збіраў экспанаты і прапагандаваў літаратурную спадчыну нашага паэта-зямляка. Па-трэцяе, на Пысінінскіх чытаннях абавязкова дэкламаваць яго вершы на беларускай мове. Акрамя таго, варта ла-

дзіць юбілейныя чытанні ў больш вялікай зале, каб там маглі размясціцца хаця б 200 чалавек.

Лічу, што трэба імкнуща, каб у дзень Пысінінскіх чытанняў вершы паэта гучалі ў класах кожнай школы па ўсёй Беларусі, каб прысвечаныя А. Пысіну літаратурныя вечарыны ладзіліся ў кожнай публічнай бібліятэцы – і тады ў сэрцах слухачоў і чытачоў будучы жыццё словы паэта.

Развагі пра свайго незабыўнага сябра-настаўніка хочацца скончыць ягонымі словамі-залацінкамі.

*Пакуль зямля твая жывая,
І ты жывы.*

*Усё ад нас,
Зберажчы сёння трэба –
Болей святла, цеплыні, дабраты.*

*Узараны нябёсы густыя,
Толькі думы ўсе – аб зямным.*

*І лес, і поле, і рака –
Яны сааітары паэта
Ў стварэнні слова і радка.*

*Шчасце так не даецца,
І яго не купіць:
Шчасце сееца, жнеца,
Шчасце ў кузнях куюцца,
У мартэнах кіпіць.*

*Свеціць камень.
Свеціць дух сасновы.
Свеціць даўні след.
Свеціць летуценні.
Свеціць слова,
Што імкнецца ў свет.*

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ,
краязнаўца,
г. Магілёў

Нямецкія бароны кіравалі Слонімшчынай

У апошнія дзесяцігоддзі XIX ст. Слонім стаў кропкай прыцягнення шматлікіх прадстаўнікоў вядомых нямецкіх родаў. Гэта былі рускія дваране нямецкага паходжання, многія прызджалі з Прыбалтыкі, іншыя – з Расіі. Амаль усе былі лютэранамі, але ўжо іх дзеці нярэдка становіліся праваслаўнымі. Таямніца застаецца, яким чынам гэтым людзям у кароткі адрэзак часу ўдавалася з зайздроснай рэгулярнасцю займаць у Слоніме ўплывовыя пасады.

14 гадоў на пасадзе павятовага маршалка

Даволі працяглы перыяд (амаль чвэрць стагоддзя) рускія дваране нямецкага паходжання былі слонімскімі павятовымі маршалкамі («уезднымі прэвюдзітэлямі дворянства»).

У сярэдзіне XIX ст. пасаду слонімскага павятовага маршалка займаў Хрыстам Татур. Гэтая службовая асоба выконвала функцыі кіраўніка павяты, тэрыторыя якога ў той час была значна большай за тэрыторыю сённяшняга Слонімскага раёна. Маршалак таксама прадстаўляў інтарэсы мясцовага дваранства. Ён прызначаўся гродзенскім губернатарам і трымаў перад ім справаздачу.

У 1884 – 1898 гг. слонімскім павятовым маршалкам быў Канстанцін Іванавіч фон Дрэйлінг. Ён нарадзіўся ў 1829 г. (па іншых звестках, у 1825-м) у сям'і Івана Раманавіча (Егана Рэйнгольда) фон Дрэйлінга – прадстаўніка вышэйшага чынавенства Расійскай імперыі, удзельніка Барадзінскай бітвы ў 1812 г., ардынарца фельдмаршала Кутузава. Дрэйлінгі былі прадстаўнікамі старажытнага цюрльскага дваранскага роду, з канца XV ст. жылі ў Рызе і належалі да курляндскага дваранства, з XVIII ст. – да расійскага. Канстанцін вучыўся ў Санкт-Пецярбургскім універсітэце. Меў багаты досвед працы чыноўнікам (на дзяржаўнай службе з 1850 г.). За два гады да прыезду ў Слонім стаў правадзейным стацкім саветнікам. Быў уганараваны шматлікімі ўзнагародамі – расійскімі, сербскімі, чарнагорскімі, шведскімі. Паводле веравызнання быў лютэранінам.

Пасля сыходу з пасады слонімскага павятовага маршалка Канстанцін фон Дрэйлінг прабыў толькі два гады, памёр 10 траўня 1900 г. Сыны яго, магчыма, сталі афіцэрамі. Вядомы палкоўнік асобнага корпусу жандармаў Канстанцін Канстанцінавіч фон Дрэйлінг (1872 – 1922), які пахаваны ў Берліне. Палкоўнік Раман Канстанцінавіч фон Дрэйлінг (1880 – 1945) вядомы як ваенны псіхолог. Пасля рэвалюцыі ў Расіі жыў у Югаславіі, загінуў у знявольненні ў СССР. Абодва малодшыя Дрэйлінгі былі ўжо праваслаўнымі. Цікава, што Іван Раманавіч фон Дрэйлінг – праезд па маці расійскага тэлевядучага Мікалая Драздова.

Сноб і франт-дэндзі

У 1898 г. Канстанціна Іванавіча фон Дрэйлінга на пасадзе слонімскага павятовага маршалка змяніў правадзейны стацкі саветнік Пётр Пятровіч Штэр (6 чэрвеня 1842 – 4 кастрычніка 1909, Масква). Належаў ён да старажытнага дваранскага роду, відавочна, нямецкага паходжання. Штэр быў выпускніком імператарскага Аляксандраўскага ліцэя. На час прызначэння ў Слонім меў ужо значны досвед дзяржаўнай службы. Пасаду павятовага маршалка займаў да 1902 г.

Мемуарыстка Тацыяна Аксакава ў сваіх успамінах падрабязна піша пра сям'ю Штэраў. У Пятра Пятровіча было тры дзеці – дачка Наталля, якая ўзяла шлюб з князем Васілём Абаленскім, сыны Андрэй і Мікалай. А. Штэр быў марскім афіцэрам, трагічна загінуў у 1907 г., пакінуў успаміны пра руска-японскую вайну.

Паводле Аксакавай, П. Штэр быў сынам цэнзара Санкт-Пецярбургскага паштамта. Спачатку ён служыў у ведамстве дзяржаўнай маёмасці, а пасля быў прызначаны павятовага маршалкам. Т. Аксакава піша, што прызначылі яго ў Кобрынскі павет, дзе ён меў маёнтак. Відаць, яна пераблытала Кобрыншчыну са Слонімшчынай (калі толькі Штэр не паспеў паслужыць у Кобрын).

Ва успамінах адзначаецца, што Пётр Штэр «належаў да бюракратычнага пласта пецярбургскага грамадства, які аддаваўся веселасці, прэтэндаваў на франт-дэндзі». «Тон яго быў рэзкі і непрыемны, – успамінае Аксакава. – Усё нягоднае, нефешэнебельнае выклікала ў ім пагарду, якую ён не лічыў патрэбным хаваць... Персанажы Оскара Уайльда маглі б, мабыць, саборнічаць з Пятром Пятровічам у галіне снабізму, але ў Расіі яму канкурэнтаў не было».

Старасць Штэра была незайздроснай – за некалькі гадоў да смерці ён аслеп. Магчыма, праблема са здароўем і сталі прычынай яго адстаўкі. «Я памятаю яго высокім, надзвычай гнуткім старым з невідучымі вачыма і старанна расчасанымі бакенбардамі», – піша Т. Аксакава. Маёнтак свой у Гродзенскай губерні ў пачатку XX ст. Штэры прадлілі, купілі сядзібу за 80 кіламетраў ад Масквы, куды і пераехалі.

Заблытаўся ў даўгах і пайшоў у адстаўку

У 1903 г. слонімскім павятовым маршалкам зноў стаў прадстаўнік рускага дваранства нямецкага паходжання – стацкі саветнік Уладзімір Іванавіч фон Штэйн. Пра яго вядома няшмат. Нарадзіўся ў 1852 ці ў 1853 г. у сям'і палкоўніка рускай арміі Івана фон Штэйна. Быў вядомы як літаратар, публіцыст, навуковец, чыноўнік. Паводле адных звестак, быў лютэранінам, па іншых – праваслаўным. Жыў у Санкт-Пецярбургу, скончыў Імператарскі ўніверсітэт Св. Уладзіміра. У 1876 г. стаў кандыдатам дзяржаўных навук. Удзельнічаў у вайне з туркамі, меў узнагароды. Быў на дзяржаўнай служ-

Бас-Ав-Генэс быў права-слаўным. Пасля заканчэння Паўлаўскай вайсковай вучэльні службы ў 36-м пяхотным Арлоўскім палку, у лейб-гвардыі Сямёнаўскім палку. Удзельнічаў у руска-японскай вайне, быў цяжка паранены, меў узнагароды. Пасля працяглага лячэння яго перавялі ў запас. У 1908-м змог на кароткі час вярнуцца на службу, у Сямёнаўскі полк. 3-за хваробы, якую выклікала раненне, яго звольнілі ў канцы таго ж года. 3 вясны 1914 г. адстаўнога палкоўніка прынялі на службу ў Міністэрства ўнутраных спраў, і Бас-Ав-Генэс трапіў у Слонім. Жыў на Студэнцкай вуліцы ў доме Войцеха Клімкевіча, бацькі слонімскага краянаўчы і журналіста Віктара Клімкевіча.

Слонім, скрыжаванне цяперашніх вуліцаў Першамайскай і Савецкай. Здымак пачатку Першай сусветнай вайны. Злева відаць будынак гандлёвых радоў, справа – балкон на былой ратушы (цяперашняй бібліятэцы)

бе ў казначэйстве і цэнзурным ведамстве. Жыццё закінула яго ў 1878 г. у Слонім, дзе калежскі асасар фон Штэйн доўгі час быў міравым пасяроднікам.

Ёсць звесткі, што фон Штэйн меў шмат даўгоў і «заблытаўся» ў іх, падарваў сваё здароўе. 28 красавіка 1907 г. вымушаны быў пайсці ў адстаўку ў чыне правадзейнага стацкага саветніка. У тым жа годзе памерла яго жонка, дачка рускага генерала Алена Уладзіміраўна Заленская. У сям'і было чацвёра дзяцей. Дакладная дата смерці Штэйна невядомая, у 1910 г. ён быў яшчэ жывы.

Апошні павятовы маршалак

З красавіка 1914 г. абавязкі слонімскага павятовага маршалка выконваў адстаўны гвардыі палкоўнік Хрыстафор Хрыстафоравіч Бас-Ав-Генэс. Ён нарадзіўся 24 жніўня 1876 г. Належаў да старажытнага дваранскага роду з Багеміі, яго продкі ў XV ст. перасяліліся ў Шведскае каралеўства, у Фінляндыю, з часам атрымалі баронства.

Бароны ў акцызным упраўленні

Прадстаўнікі рускага дваранства нямецкага паходжання займалі ў Слоніме і іншыя пасады. У 1870 – 1880-я гг. у

Слоніме ў акруговым акцызным упраўленні працаваў Роберт Адольфавіч Берэнг, выпускнік Дэрптскага ўніверсітэта (цяпер горад Тарту ў Эстоніі), лютэранін. У тым жа гады ляснічым у Слонімскім лясніцтве служыў надворны дарадца Вільгельм Іванавіч фон Гецберг, лютэранін, выхаванец Мітаўскай губернскай гімназіі (цяпер горад Елгава ў Латвіі).

У 1880 – 1890-я гг. у акруговым акцызным упраўленні працавалі лютэране Роберт Густававіч Рэш, Густаў Людвігавіч Крйднер, калежскі асасар Артур Мікалаевіч фон Грунберг, Арыстарх Мікалаевіч фон Грунберг (абодва выхаванцы Мітаўскай гімназіі). З 1897-га там жа працаваў лютэранін Эрнэст Карлавіч Гейнэ. На год раней туды ўладкаваўся барон Аляксандр Аляксандравіч Клодт фон Юргенбург. Ён належаў да старажытнага рускага дваранскага роду нямецкага паходжання. Продкі барона ў пачатку XVI ст. перасяліліся з Вестфаліі ў Ліфляндзію, якая потым увайшла ў склад Расійскай імперыі. Гэты род даў ямаля мастакоў, скульптараў, педагогаў, вайскоўцаў. Аляксандр Аляксандравіч, відаць, быў унукам генерал-маёра Канстанціна Клодта.

У пачатку XX ст. земскім начальнікам у Ружанскім Слонімскага павета быў барон Віктар Віктаравіч фон Розенберг. Розенбергі – адзін з найстарэйшых дваранскіх родаў Еўропы. У 1906-м на чыгуны ў Слонімскім павеце памочнікам начальніка 10-га ўчастка працаваў прапаршчык запаса Ота Аўгуставіч Гамбургер. У 1907-м памочнікам начальніка 10-га ўчастка чыгуны быў барон Аляксандр Фёдаравіч Каўльбарс. Яго род мае шведскае паходжанне. У 1909 г. у павятовым паліцэйскім упраўленні служыў Яўген Еганавіч Зэфельд.

Гэта далёка не поўны спіс. Некаторыя са згаданых асобаў маглі памерці ў нашым горадзе і быць пахаванымі на старых лютэранскіх могілках ці на Ружанскіх могілках. Магчыма, дадатак да прозвішча «фон», ды і самі нямецкія прозвішчы на надмагільных помніках, пасля Другой сусветнай вайны выклікалі агрэсію мясцовых жыхароў. Ад лютэранскіх могілак амаль нічога не засталася, а на Ружанскіх ёсць магілы са збытымі надпісамі ці шыльдамі.

Сяргей ЕРШ

(Паводле гісторыка-краязнаўчага электроннага выдання «Слонімскі край», № 10/2017)

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 13

Уздоўж: 1. Беларусь. 4. Шчасце. 9. Лада. 10. Вяселлі. 11. Душа. 14. Свята. 15. Суткі. 16. Рыза. 17. Банк. 20. Ранне. 22. Яечка. 26. Мара. 27. Сонейка. 28. Гімн. 29. Дзеткі. 30. Стандарт.
Упоперак: 1. Баласы. 2. Ледзяшы. 3. Сцяг. 5. Чылі. 6. Езуіт. 7. Шпакі. 8. Лес. 12. Салавей. 13. Асабняк. 18. Начніца. 19. Магнат. 20. Рамка. 21. Народ. 23. Воўк. 24. Век. 25. Скіт.

Радаўніца. Ад веку ў век бацькі зноў з намі

Уздоўж

1. «Мы ... аддаем, памятаючы свой абавязак». З верша А. Куляшова «Над брацкай магілай». 3. Густая каша з салам. 5. Па-рознаму па бацьках плачуць: хто ў ..., а хто ніяк (прык.). 6. Легендарны князь, якому паданне прыпісвае пабудову Камянецкай (Белай) вежы. 7. Бяда – як з гор ... (прык.). 9. Высокая гліняная пасудзіна. 11. Перакладзі смутак на ... (прык.). 15. Традыцыйная абрадавая страва; яе на Радаўніцу з запаленай свечкай клалі на

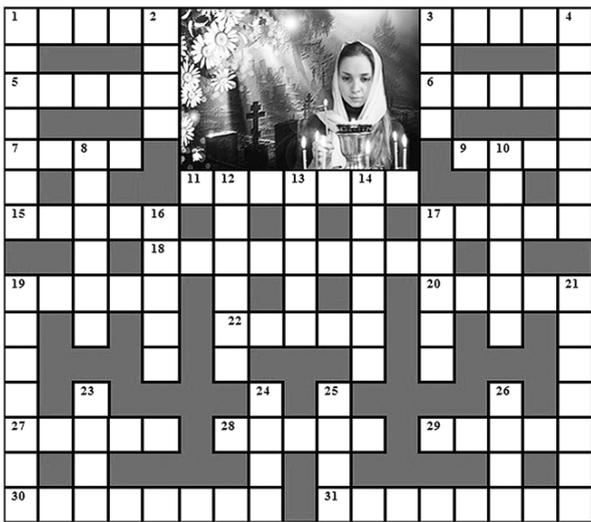
магілу, на расцелены абрус. 17. Што-небудзь вельмі прыгожае. 18. Песенна-рэчытатыўныя творы, у якіх аплаквалася смерць блізкага чалавека; ... гучалі і на Радаўніцу. 19. Незамужняя дачка пана. 20. Мякая частка печанага хлеба. 22. «Тым, што загінулі ў баях, салдатам // Народ ... да помніка кладзе». З верша А. Астрэйкі «Плошча Перамогі». 27. «У ... Святы бацькі зноў з намі – // У кожны ..., ад веку ў век!». З верша П. Гаспадыніча «Радаўніца». 28. Вільготна, сыра. 29. «На радаўніцу

мы на могілкі пайшлі, // Свяцонага з сабой астаткі ўзяўшы, // Як гэта з давен-даўна на нашай зямлі // ... і прадзеда рабілі нашы». З пэмы Янкі Купалы «Яна і Я». 30. Адна з назваў Радаўніцы. 31. Жоўтая фарба.

Уперак

1. Які ..., такі і красавік (прык.). 2. Далікатнасць. 3. Прышлі ... на хаўтуры: верабілка памёр (прык.). 4. «Стаіць у рад, з армейскай зоркай // ... стромкіх пірамід». З верша Якуба Коласа «На маглах герояў». 8. Вучонае званне выкладчыка вышэйшай навучальнай установы. 10. «Святыя ..., хадзіце к нам хлеба-солі паесці». Гэтак запрашалі нябожчыкаў на трапезу, на Радаўніцу. 12. Паляванне на звяроў. 13. Старая мера даўжыні, роўная 0,71 м. 14. Паказальнік цаны. 16. Невялікі сакавіты плод. 17. Мужчынскае імя. 19. Той, хто дапамагае каму-небудзь ісці. 21. «У ветры дзікім – не загінеш, // Чарнобылем не зарасцеш». З верша У. Дубоўкі «О Беларусь, мая ...». 23. Месяц, па якім з'яджаюць. 24. «Быў Чарнобыль. Было балюча. // ... смерці было, агню». З верша З. Гасціловіч «Жонкам пажарных, загінулых на Чарнобыльскай АЭС». 25. Сімвал хрысціянскага культу. 26. Тое, што і павун.

Склад Іявон ЦЕЛЕШ

Народ сказаў...

- На імянінах у адной гасці ўкралі залатую бранзалетку. Гаспадар, каб пазбегнуць непрыемнасці, заявіў: – Я прапаную, дарагія гасці, паставіць пасярэдзіне хаты паднос і на некалькі секундаў патушыць святло. Той, хто гэтак няўдала пажартаваў, будзе мець магчымасць пакласці бранзалетку на паднос, не замяміўшы сваёй годнасці. Калі зноў запалілі святло, дык, на агульнае здзіўленне, выявілася, што знік і срэбны паднос.
- – Чаму гэта, куме, не ходзіш у царкву? Як табе не сорамна? – Ого ж мая жонка, як прыйдзе свята, заўсёды крычыць на мяне за гэта, але я праз яе крык не магу пачуць, калі звонаць.

Сам сабе матор.

Із ваец: і мы нягорш самаходу! Таксама гаручым трымаеся.

(З радов. гулару.)

- Пытаецца малы Панас у бацькі: – Татка, а татка, чаму гэта паня ўсё збожжа за граніцу вывозіць, а чым жа мы будзем карміцца, як свайго не стане? – А ці ж не чуў, як ксёндз у касцёле казаў: «Прывыкайце, дзеткі, жыць святым духам».
- Старэнькі поп папракаў дзяцка: – Як табе не сорам на матаролеры раскатаць. Сам Хрыстос на асле ездзіў і нам завяшчаў. – Бяда, святы айцец, – апраўдваўся дзяк, – аслоў з кожным годам усё меншае.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (сабраў Змітро Бяспалы; Мінск, 1970)

3 часопіса «Маланка» (1928 г.)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАРТЫЗАНСКИ ФАЛЬКЛОР – (заканчэнне артыкула). У казцы «Як конь Заслонава Парыў ад смерці яго выратаваў» матывы гераічнага эпасу аб'ядноўваюцца ў эстэтычна-мастацкім адзінстве з эпізодамі, уласцівымі чарадзейным казкам пра цудоўных памочнікаў (у якасці такога памочніка тут выступае конь Заслонава, надзелены незвычайнай сілай і мудрасцю). У легендах і апавяданнях сцвярджалася бессмяротнасць слаўтых змагароў з фашыстамі, расказвалася пра храбрасць і надзвычайную ваенную хітрасць легендарных партызанскіх камандзіраў. Пры стварэнні новых казак, легендаў, апавяданняў, анекдотаў шырока выкарыстоўваліся традыцыйныя фальклорныя сюжэты, мастацкія прыёмы і сродкі (напр., у казцы «Жываглот» выкарыстаная форма рабінніка), а таксама элементы прафесійнага мастацтва і літаратуры. Асабліва вялікай

папулярнасцю карысталіся сатырычныя творы, дзе выкрывалася звырынае аблічча фашыстаў, іх вераломства, развенчваўся міф пра непераможнасць гітлераўскай арміі («Змей Гарыныч», «Рыба-бах, быль-небыліца», «Самое моцнае слова на свеце» і інш.). Вялікі камічны эффект мелі творы малых формаў – анекдоты, жарты, гумарэскі, што перадаваліся ў уснай і пісьмовай формах. У іх з'едліва вымейваліся Гітлер, Гебельс, Герынг, Гімлер, выкрывалася хлуслівае фашысцкае прапаганда. На ўзор ліста запарожскіх казакоў турэцкаму султану складзены сатырычны ліст беларускіх партызанаў «бандыцкаму фюрэру, крываваму лодаеду, сусветнаму абармоту і прахвосту дурному Адольфу Гітлеру».

Карыкатурнае аблічча фюрэра выклікала знішчальны смех, што развейваў усе намаганні гебельскаўскай прапаганды стварыць уяўленне пра вялікасць Гітлера. Сатырычная накіраванасць уласціва многім прыказкам і

прымаўкам, дзе трапным мастацкім словам малявалася аблічча наваўленых «перамоццяў» («Кожны куст для фашыстаў рызыка: трасе іх трасца, кідае ў дрыжкі», «Спяшаўся фашыст на нашы куры, а папаў на свае хаўтуры», «Сабака віляе хвостом, а Гебельс – языком»), выкрываліся здраднікі («Здраднік за агрызкі прадасць родных і блізкіх»). Бязлітасна сатыра на фашысцкіх захопнікаў і іх памагатых, нянавісць да іх – усё гэта адпавядала думкам і настроям людзей, якія не скарыліся ворагу і працягвалі барацьбу. Надзённасць сатырычных твораў рабіла іх надзвычай папулярнымі і спрыяла хуткаму іх распаўсюджванню сярод партызанаў і насельніцтва.

ПАРТЫЗАНСКИЯ ПЕСНІ – спецыфічны песенны цыкл, што склаўся ў партызанскіх фармаваннях у перады Вялікай Айчыннай вайны. Беларускія партызанскія песні ўтвараюць найбольш багаты пласт сучаснага фальклору. Падзяляюцца на безыменныя народныя песні (напрыклад, «Ой, на лузе, пры дубочку»), творы самадзейных складальнікаў («Песня пра Лаўскі бой» П. Ліпілы), фалькларызаваныя ўзоры савецкай масавай

песні («На кані вараным» У. Захарова). Асобную катэгорыю складаюць т.зв. песні-пераробкі, заснаваныя на абнаўленні зместу папулярных народных і савецкіх масавых песень пры захаванні інтанацыйнай асновы напеваў, рытмікі і пазытыўнай сістэмы першапачатковага тэксту (цыклы песень на мелодыі «По долинам и по взгорьям», «Катюша»). У адпаведнасці з пашырэннем вылучаюць песні асобных партызанскіх злучэнняў (маршы, гімны атрадаў і брыгадаў, апавяданні пра герояў), што гучалі і па вайне на традыцыйных з'ездах і сустрэчах былых партызанаў, і агульнанародныя партызанскія песні, што трывала ўвайшлі ў фонд народна-песеннай класікі. У залежнасці ад абставінаў партызанскія песні выконваліся sola ці хорам, часта з акампаняентам гармоніка, баяна, акардэона, гітары, радзейскрыпкі ці інструментальнага ансамбля. Вядома больш за 60 аўтараў слоў і партызанскіх песеннікаў (прыкладна 200 песенных тэкстаў) і больш за 20 аўтараў мелодыяў.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)